

Samhällelig organisering av omsorg och kvinnors andel i lokala parlament

av VICKI JOHANSSON

The way in which social care is organised is a determining factor for the relations of men and women on a social, organisational and individual level. The organisation of social care is the framework or structure within which men and women act, and its significance for relations according to sex is equal to the influence that economic structure has on the relations between labour and capital. The possibilities of men and women to achieve equality on an individual, institutional as well as a social level depend on the constitution of the organisational structure. In this article, the author will show that this thesis, when confronted with empirical data, has powerful support.

Kvinnorepresentation i parlament

Den höga kvinnorepresentationen i Sveriges riksdag har dragit till sig många forskares och journalisters intresse. De kartläggningar av representationens utveckling som genomförts visar att kvinnornas andel såväl i riksdagen som inom dess olika delar ökat (Bergqvist 1994a, Wängnerud 1998).

Förändringar inom riksdagen, dess organisation samt i de närvarande ak-

törernas agerande är faktorer som används för att förklara att kvinnorepresentationen i Sverige ökat under de senaste årtiondena (Bergqvist 1994a, Wängnerud 1998). Jämförande studier finns framförallt på ländernivå där olika socioekonomiska och/eller institutionella förhållanden används som förklaringsfaktorer (Bergqvist 1994b, Matland 1995, Norris 1996). Ett problem vid de länderjämförelser som gjorts är emellertid att de länder som jämförs inte är direkt jämförbara, det vill säga de skiljer

sig åt i så många olika avseenden att det kan vara svårt att identifiera centrala förklaringsfaktorer.

En allvarligare kritik som kan riktas mot studier om kvinnorepresentationens utveckling är att de förklaringsansatser som används i mycket ringa utsträckning problematiserar det faktum att kvinnor är en underordnad grupp i samhället. Avsaknaden av teoretiska antaganden som tar sitt avstamp i teorier om kvinnors sociala underordning medför att de förklaringsmodeller och analyser som presenteras inte på något tillfredsställande sätt, utifrån ett köns- och maktperspektiv, kan diskutera varför kvinnorepresentationen är högre i vissa parlament än i andra. Det faktum att forskare när de söker förklara kvinnorepresentationens utveckling använder teorier som är avsedda att förklara helt andra empiriska fenomen skapar problem. Jag återkommer till detta påstående.

Utöver riksdagen finns i dagsläget 311 parlament i Sverige. Av dessa är 22 landsting och 289 kommuner. Den svenska kommunpopulationen är förhållandevis homogen. Kommunallagen, rättspraxis och speciallagstiftning sätter ramar för kommunens organisation och verksamhet. De lokala parlamenten, kommunfullmäktige, är uppbyggda på samma sätt även om kommunerna sedan slutet av 1980-talet har haft möjlighet att anpassa nämndorganisationen till lokala förhållanden. Vi har således tillgång till 289 parlament som återfinns inom en nation som är kulturellt och politiskt förhållandevis homogen. Detta förhållande ger oss goda förutsättningar att genomföra teoretiskt förankrade studier. De svenska kommunfullmäktigeförsamlingarna kommer därför att utgöra denna studies analysenhet.

Från nittonhundraåttio- till nittiotal

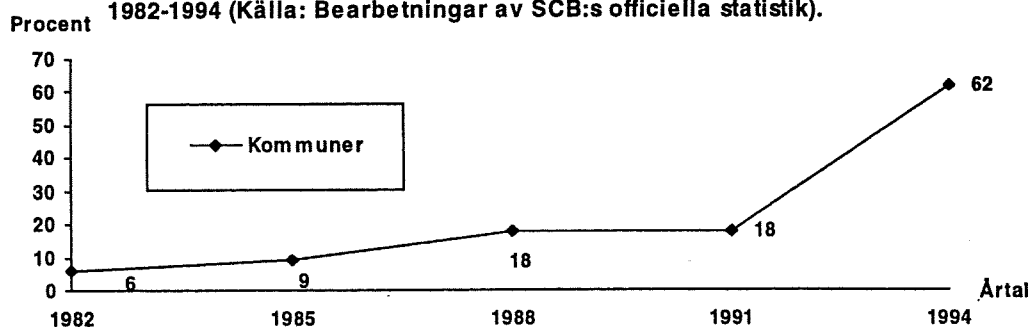
Kvinnorepresentationen i Sveriges fullmäktigeförsamlingar var, i likhet med riksdagen, efter valen 1994 i genomsnitt 41 procent. I studier som behandlar kvinnorepresentation i parlament brukar anges att en jämn könsfördelning råder då endera könet har en representationsandel på mellan 40 och 60 procentenheter. Först då andelen kvinnor i en grupp uppnår vad som betecknas som en kritisk massa antas kvinnor som grupp ha en reell möjlighet att utöva politiskt inflytande (Moss Kanter 1977, Dahlerup 1988, Ds A 1986:5). Jag kommer därför, då studier visat att denna tes får empiriskt stöd, i de fall kvinnorepresentationen i en fullmäktigeförsamling överstiger 40 procent tala om en jämn könsfördelning (Moss Kanter 1977).

År 1994 har sex av tio svenska kommuner en kvinnorepresentation som överstiger 40 procent. Dessförinnan är kommuner med en jämn könsfördelning sällsynt. Av diagram 1 kan vi emellertid konstatera att det existerar svenska parlament som mycket tidigare än Sveriges riksdag uppnådde en jämn könsfördelning. Vidare kan också konstateras att, än idag, är männen överrepresenterade i ungefär fyra av tio fullmäktigeförsamlingar.

En av de frågor som här kommer att behandlas är: Varför har år 1994 vissa fullmäktigeförsamlingar en jämn könsfördelning medan männen är överrepresenterade i andra? Innan jag kan besvara denna fråga är det nödvändigt att kort redogöra för de teoretiska utgångspunkter som ligger till grund för denna studie.

Diagram 1.

Andel svenska kommuner med en jämn könsfördelning i fullmäktige åren 1982-1994 (Källa: Bearbetningar av SCB:s officiella statistik).



Vad skapar ojämlikhet mellan kvinnor och män?

Jag utgår från att det i alla de samhällen vi känner till existerar en könsmaktsordning. Könsmaktsordningen kan variera från kultur till kultur och från en tid till en annan men det existerar en maktordning som är reglerande för relationerna mellan män och kvinnor. I vilken utsträckning en maktordning leder till en underordning av kvinnor beror av hur maktordningen är strukturerad samt av hur män och kvinnor agerar inom ramen för och i relation till ordningen. Vad en könsmaktsordning är, hur den verkar och är sammansatt, till och med vad den kallas, är en fråga som får olika svar beroende av vilka teorier vi konsulterar. Själv tar jag min utgångspunkt i historiematerialistisk feministisk teori och då framförallt i de teorier som anlägger ett kontroll- eller exploateringsperspektiv.

Historiematerialistisk feministisk teori

Historiematerialistiska teoretiker menar, i likhet med många andra feministiska

teoretiker, att det faktum att kvinnor utför och ansvarar för merparten av samhällets omsorgsarbete är centralt för könsmaktsordningens upprätthållande. Kvinnors omsorgsarbete är en grundsten i könsmaktsordningen då det är kvinnors omsorgsarbete som gör det möjligt för män att på både en kollektiv och individuell nivå upprätthålla sin överordning. Det är med andra ord kvinnors omsorgsarbete som män drar nytta av samtidigt som detta omsorgsarbete leder till att kvinnor underordnas män. Hur män bär sig åt för att befästa sin position och sin möjlighet att dra nytta av kvinnors omsorgsarbete råder det delade meningar om. Inom ramen för historiematerialistisk feministisk teori kan två huvudlinjer urskiljas.

Arbetskontrollteoretiker, till exempel Hartmann och Eisenstein, menar att det är könsarbetsdelningen, det vill säga själva det faktum att män och kvinnor utför olika arbetsuppgifter, som lägger grunden för ojämlikhet (Eisenstein 1979, Hartmann 1979 och 1981, Barrett 1982). Män upprätthåller sin makt genom att kontrollera kvinnors arbete. För att kunna kontrollera kvinnors arbete krävs att kvinnor går att behandla som en grupp, det vill säga att de i samhället

befinner sig inom avgränsade områden. Det är framförallt via de manliga hierarkierna som män kan styra kvinnors arbete och rörelsefrihet. Män har till exempel via fackföreningsrörelsen och statens organisationer hindrat kvinnors tillträde till vissa typer av arbeten framförallt sådana arbeten som är resursgenererande och sådana arbeten som innefattar maktutövning (Hartmann 1979, Bradley 1989). Genom att på detta sätt begränsa kvinnors rörelsefrihet kan män styra in kvinnor i sammanhang där hushålls- och omsorgsarbete produceras av kvinnor för män. Arbetskontrollteoretiker betonar framförallt strukturens och mäns kollektiva handlingar som betydelsefulla i upprätthållandet av könsmaktsordningen. Det innebär att det är på en kollektiv nivå som män upprätthåller sin makt över kvinnor, även om det givetvis är individuella män som tjänar på denna ordning.

Exploateringsteoretiker, som till exempel Delphy, Leonard, Jonasdóttir men även i viss utsträckning Walby, menar till skillnad från arbetskontrollteoretikerna att könsarbetsdelningen inte är en orsak utan en konsekvens av ojämlikheten (Delphy 1984, Delphy och Leonard 1992, Jonasdóttir 1994, Walby 1986 och 1990). I relationer mellan män och kvinnor på individnivå, oavsett vilken typ av relation som avses, sker ett byte av arbete – omsorg – kärlek¹. Eftersom kvinnor i dessa relationer ger mer omsorg än de får tillbaka kan män ackumulera ett kraftöverskott. Kraftöverskottet gör det möjligt för män att i samhället som helhet och i relation till kvinnor utöva makt. Det är de sociosexuella produktionsförhållandena i ett samhälle som avgör under vilka villkor omsorg produceras och som utgör de tvingande villkor som leder till att män kan exploa-

tera kvinnors omsorg.

I vår typ av samhälle är äktenskapsinstitutionen och lönearbetet de strukturer som reglerar produktionen av omsorg. Äktenskapsinstitution är den institution som mer än andra strukturer, både juridiskt och socialt, är normgivande för omsorgsproduktion. Det är inom det konkreta äktenskapet eller samlevnadsformer som liknar detta som omsorg om barn förväntas ske och kärleksrelationer utvecklas och befästs. Till skillnad från vad gäller varuproduktion utförs större delen av samhällets omsorgsproduktion i form av obetalt arbete. När det gäller till exempel omsorg om äldre och barn som är i behov av hjälp kan konstateras att ungefär två till tre gånger så mycket omsorgsarbete utförs i obetalt jämfört med betalt arbete (se till exempel Sekretariatet för framtidsstudier 1983, Johansson 1991, Johansson 1996).

Könsmaktsordningar och jämlikhet

Produktion av liv, av människor, är lika central, om inte centralare, för mänskligheten som vad produktionen av livsuppehållande medel är. Både forskare och politiker har ägnat mycken möda åt att försöka identifiera strukturer och mekanismer som reglerar och utgör ramar för varuproduktion, färre är de som sökt förstå vilka självständiga mekanismer som är centrala för produktionen av människor som människor.

Om vi vill förstå varför män är överordnande kvinnor måste vi försöka finna de mekanismer som är reglerande i könsmaktsordningar. Jag menar att omsorgsproduktionen och de produktionsvillkor som finns för omsorg är de mest centrala delarna i en könsmakts-

ordning. Omsorgens organisering eller omsorgsstrukturen är en, om vi nu vill använda de orden, operationalisering av den könsmaktsordning som existerar i vår typ av samhälle. De viktigaste byggstenarna i omsorgsstrukturen är äktenskapsinstitutionen, den individuella omsorgsproduktionen och det obetalda omsorgsarbetet. Hur effektiv en könsmaktsordning är avgörs av hur stark ställning äktenskapsinstitutionen, den individuella omsorgsproduktionen respektive det obetalda arbetet har i ett samhälle. Tesen är att ju svagare ställning dessa tre byggstenar har desto svårare får män att upprätthålla sin överordning. För att undersöka tesen jämför jag samhällen i vilka en hög andel av det samhälleliga omsorgsarbetet produceras utanför det konkreta äktenskapet i kollektiva lönearbetsformer med samhällen i vilka förhållandena är de motsatta. I praktiken innebär detta att jag jämför kommuner där minst 40 procent av barnen har daghemsplats och minst 50 procent av barnen har barnomsorg antingen i daghem eller familjedaghem (kollektiva kommuner), med kommuner i vilka mindre än 40 procent av barnen har daghemsplats och mindre än 50 procent av barnen har barnomsorg i antingen daghem eller familjedaghem (individuella kommuner).

Både den teoretiska och den operationella definitionen av omsorgsstrukturen är grov och ofullständig. Anledningen till att jag trots detta väljer att utgå ifrån dessa båda definitioner är att jag innan jag försöker utveckla de teoretiska resonemangen önskar fastställa om det finns olika indikationer på att det föreligger ett samband mellan omsorgsstrukturen och könsjämlighet. Det vore, menar jag, irrationellt att innan eventuella empiriska samvariationer kartlagts

närmare utveckla de teoretiska resonemangen kring omsorgsstruktur. Om det samband mellan omsorgsstruktur och könsjämlighet som jag i mina tidigare studier funnit inte får något ytterligare stöd är en teoriutveckling på den grunden inte meningsfull. Detta är också en orsak till att jag inte söker förklara vad som förklarar omsorgsstrukturens sammansättning. Om omsorgsstrukturen inte har någon betydelse är det av litet intresse att förklara varför den ser ut som den gör.

Könsmaktsordningar – omsorg, politik och lönearbete

Sammanfattningsvis är min tes att relationerna mellan män och kvinnor är mer jämlika i kollektiva än i individuella kommuner. För att tesen ska få stöd måste omsorgsstrukturen samvariera med könsjämlighet inom fler än ett samhällsområde. Inom tre centrala samhällsområden, omsorg, politik och lönearbete bör, om tesen skall ges stöd, män och kvinnors relationer i kollektiva och individuella kommuner skilja sig åt.

Jag har i min tidigare forskning funnit att män och kvinnor i kollektiva kommuner uppger en högre grad av manligt engagemang i omsorgsarbete än vad män och kvinnor i individuella kommuner gör. Vidare har jag funnit att män och kvinnor i kollektiva kommuner ställer sig mer positiva till reformer som syftar till att integrera män i omsorgsarbete (Johansson 1996). Resultaten är indikatorer på att omsorgsstrukturen har betydelse för mäns och kvinnors relationer inom omsorgsområdet.

I denna artikel kommer jag att närmare granska det faktum att kvinnorepresentationen är högre i kollektiva än

i individuella kommuner (Johansson 1997). Jag kommer att undersöka om den skillnad som finns kvarstår när vi kontrollerar andra faktorer som brukar ses som betydelsefulla för representationens utveckling. En jämn könsammansättning i fullmäktige och i de olika partiernas fullmäktigegrupper kommer att utgöra jämlikhetsindikatorer inom området politik.

För att omsorgsstrukturen skall kunna sägas få någon betydelse för könsrelationerna inom området lönearbete krävs att den horisontella och den vertikala arbetsdelningen är lägre i kollektiva än i individuella kommuner. Om en högre andel män återfinns inom kvinnodominerade arbetsområden i kollektiva kommuner än vad de gör i individuella kommuner samt om andelen kvinnor i mansdominerade arbetsområden är högre i kollektiva än i individuella kommuner, kommer detta att utgöra indikatorer på att omsorgsstrukturen har betydelse för könsrelationerna i lönearbetet. Vidare bör, om min tes håller, kvinnor i kollektiva kommuner i högre utsträckning än kvinnor i individuella kommuner inneha arbetsledande befattningar. Jag kommer emellertid här att endast kort beröra denna fråga.

Det går givetvis att diskutera om de operationaliseringar som presenterats ovan är rimliga. Jag menar emellertid att om flera av de operationaliseringar av huvudtesen som presenterats ovan får empiriskt stöd är det mycket som talar för att den samhälleliga organiseringen av omsorg har betydelse för könsrelationerna. Om det förhåller sig på det sättet blir det av stor relevans att närmare söka klargöra vilka byggstenar som ingår i de produktionsvillkor under vilka omsorg produceras.

Kvinnorepresentationen i kommuner med skild omsorgsstruktur

En jämn könsfördelning i ett parlament indikerar att den rådande könsmaktsordningen är försvagad. Vi bör därför förvänta oss att kvinnorepresentationen i kommuner med en kollektiv omsorgsstruktur är högre än i kommuner i vilka den samhälleliga organiseringen av omsorg är individuell. Studerar vi tabell 1 nedan finner vi att våra förväntningar infrias. En jämn könsfördelning i fullmäktige är mycket vanligare i kollektiva än i individuella kommuner. I kollektiva kommuner uppnår nio av tio fullmäktigeförsamlingar en jämn könsfördelning medan endast drygt fyra av tio parlament i individuella kommuner har en jämn könsfördelning. Samtidigt visar resultaten att i kommuner som rör sig från en individuell mot en kollektiv organisering av omsorg ökar andelen fullmäktigeförsamlingar med en jämn könsfördelning. Resultaten stöder därmed tesen. Frågan är dock om tesen får fortsatt stöd om vi kontrollerar andra fenomen som i tidigare undersökningar visat sig ha betydelse för andel kvinnor i valda parlament.

Tabell 1 Omsorgsstruktur 1990-1992 och kvinnorepresentationen i svenska kommunfullmäktigeförsamlingar 1994 (procent).

Kvinnorepresentation 1994	Omsorgsstruktur			
	Kollektiv Kommun	Kommun i rörelse	Individuell kommun	Skillnad
40 % och under	12	30	55	- 43
41 % och över	88	70	45	+ 43
Summa	100	100	100	
Antal	24	162	87	

Kollektiv kommun = kommun i vilken minst 40 procent av alla barn mellan ett och sex år har daghemsplats samt minst 50 procent av alla barn mellan ett och sex år har barnomsorg i omsorgsform med lönearbetande personal. Individuell kommun = kommun i vilken mindre än 40 procent av alla barn mellan ett och sex år har daghemsplats samt mindre än 50 procent av alla barn mellan ett och sex år har barnomsorg i omsorgsform med lönearbetande personal. Kommun i rörelse = Kommun som i periodens början definieras som individuell och i periodens slut som kollektiv.

Grovt sett kan i tidigare jämförande representationsforskning, tre olika typer av förklaringar urskiljas. Den första typen av förklaring går ut på att i takt med att ett samhälle moderniseras ökar jämlikheten mellan könen och därmed kvinnornas andel i parlamenten. I den andra förklaringstypen förfäktas tankegången att sociogeografiska förhållanden inverkar på kvinnorepresentationen. Slutligen finns föreställningen att politiskt institutionella förhållanden får betydelse för i vilken utsträckning kvinnor väljs in i parlament. Jag kommer nu att försöka göra dessa förklaringstyper undersökningsbara. Syftet är att utröna om det samband mellan omsorgsstruktur och kvinnorepresentation som jag funnit överensstämmer med någon av de övriga förklaringstyperna.

Moderniseringsprocess?

Samhällets modernisering är en företeelse som antas leda fram till en ökad jämlikhet mellan könen (Hedlund 1996).

Ingelhart är till exempel en av dem som menar att människor, i takt med att samhället utvecklas mot ett efterindustriellt samhälle, anammar andra värden än de som är rådande i industrisamhällena. I industrisamhället är värden som betonar betydelsen av materiell trygghet som till exempel hög tillväxttakt och teknikutveckling dominerande. I postmoderna samhällen ökar betydelsen av immateriella värden som betonar vikten av sociala behov och självförverkligande (Ingelhart 1997). I det postmoderna samhällets nya sociala rörelser antas medborgarna engagera sig i frågor kring till exempel miljö och könsjämlikhet (Ingelhart 1997).

Det efterindustriella samhället kännetecknas bland annat av att allt färre personer sysselsätts inom industrin, kvinnornas förvärvsarbete ökar och att utbildningsnivån stiger. I tidigare forskning kring kvinnorepresentationens utveckling har modernisering, utbildningsnivå och kvinnors förvärvsarbete varit faktorer som utgjort förklaringar

till en ökad kvinnorepresentation (Hedlund 1996). Samhällen i vilka moderniseringsprocessen kommit längre bör om vi utgår från dessa tankegångar generera förutsättningar för könsjämlighet. Jag kommer därför att undersöka om den skillnad som framkommit mellan kollektiva och individuella kommuner kvarstår om jag kontrollerar kvinnligt förvärvsarbete, utbildningsnivå och industrissysselsättning.

En vanlig föreställning är att kvinnors lönearbete leder till ett ökat politiskt och samhälleligt intresse som medför att fler kvinnor ges eller tar plats i politiska sammanhang (Hedlund 1996). Om det vore så att det är kvinnligt lönearbete, och inte omsorgens organisering, som leder till att fler kvinnor väljs in i fullmäktige bör den skillnad som finns mellan kollektiva och individuella kommuner försvinna om vi jämför kollektiva och individuella kommuner med låg respektive hög förvärvsfrekvens bland kvinnor.

Studerar vi tabell två finner vi att det framförallt är omsorgsstruktur som inverkar på andelen fullmäktigeförsamlingar med en jämn könsfördelning. Skillnaden mellan individuella och kollektiva kommuner är ungefär 50 procent. Effekten av omsorgsstruktur är mycket högre än effekten av förvärvsfrekvens bland kvinnor. Den lilla effekt av kvinnligt förvärvsarbete som finns går dessutom i motsatt riktning mot vad vi, enligt det traditionella antagandet, borde förvänta oss. En hög andel kvinnor i lönearbete inverkar negativt på kvinnorepresentationen.

När det gäller sysselsättning inom industrin kan vi av tabellen konstatera att oavsett om denna är hög eller låg så är en jämn könsfördelning vanligare i

kollektiva än i individuella kommuner. Detta samband återfinns i både de kommuner som har en låg och de som har en hög andel människor sysselsatta inom industrin. Effekten av omsorgsstruktur varierar mellan cirka 40 och 60 procentenheter. Låg eller hög industrissysselsättning tycks ha en viss betydelse för kvinnorepresentationen men betydelsen går i olika riktningar. I individuella kommuner och kommuner i rörelse påverkas kvinnorepresentationen negativt av en hög andel sysselsatta inom industrin medan förhållandena är de motsatta i kollektiva kommuner.

Ett liknande förhållande finner vi om vi jämför kommuner med hög respektive låg utbildningsnivå. Effekten av omsorgsstruktur är så stor som cirka 50 procent medan effekten av utbildningsnivå ligger omkring 15 procent. Samtidigt pekar, i likhet med vad som gäller för industrissysselsättning, betydelsen av utbildningsnivå åt olika håll. I kollektiva och individuella kommuner inverkar en hög utbildningsnivå negativt på en jämn könsfördelning i fullmäktige medan kommuner i rörelse påverkas positivt av en hög utbildningsnivå i kommunen.

För en jämn könsfördelning i fullmäktige har omsorgsstrukturen mycket större betydelse än vad både kvinnlig förvärvsfrekvens, utbildningsnivå och industrissysselsättning har. Dessutom är det också så att de effekter, om än svaga, som dessa tre faktorer ger spretar åt olika håll. Moderniseringstesens får inget stöd. En hög andel kvinnor i lönearbete och en hög utbildningsnivå tycks, tvärt emot vad moderniseringstesens förutser, inverka negativt på kvinnorepresentationen.

Tabell 2. Moderniseringstesens. Andel kollektiva kommuner, kommuner i rörelse och individuella kommuner med en jämn könsfördelning i fullmäktige, med kontroll för kvinnlig förvärvsfrekvens, utbildningsnivå och industrisysselsättning.

	Omsorgsstruktur			
	Kollektiv kommun	I rörelse kommun	Individuell kommun	Skillnad
Kvinnligt förvärvsarbete				
Låg	100	70	46	+ 54
Hög	85	69	38	+ 47
Skillnad	+ 15	+1	+8	
Sysselsättning i industrin				
Låg	84	75	46	+ 38
Hög	100	63	41	+ 59
Skillnad	- 16	+ 12	+ 5	
Utbildningsnivå				
Låg	100	63	44	+ 56
Hög	84	81	38	+ 46
Skillnad	+ 16	- 18	+ 6	

Kvinnlig förvärvsfrekvens: Hög = medelvärdet och över medelvärdet 79 procent, Låg = under medelvärdet 79 procent. Industrisysselsättning: Hög = medelvärdet eller över medelvärdet 32 procent, Låg = under medelvärdet 32 procent. Utbildningsnivå: Hög = medelvärdet eller över medelvärdet 15 procent, Låg = under medelvärdet 15 procent. Källa: Bearbetningar av SCB:s officiella statistik.

Sociogeografiska förhållanden

Raaum har för Norges del undersökt om vad hon definierar som strukturella, kulturella och politiska faktorer inverkar på kvinnorepresentationen i norska kommuner. Inom gruppen strukturella faktorer har hon valt att placera bland annat kommunstorlek och tätortsgrad (Raaum 1995). Tanken är att större kommuner med en hög tätortsgrad är mer centrala för ett lands ekonomi och kultur. I någon mening är dessa antaganden en variant av moderniseringstesens. Jag menar dock att dessa faktorer

skiljer sig från de föregående då de i första hand betonar geografiska förhållanden.

I en tidig svensk nomineringsstudie fann författarna till skillnad från Raaum inga större skillnader mellan kommuner med hög respektive låg tätortsgrad eller stora och små kommuner (Barkfeldt med flera 1971). Vi skall nu undersöka om dagens svenska parlament i stora kommuner med hög tätortsgrad har högre kvinnorepresentation än fullmäktigeförsamlingar i små kommuner med låg tätortsgrad.

Tabell 3. Sociogeografiska tesen. Andel kollektiva kommuner, kommuner i rörelse och individuella kommuner med en jämn könsfördelning i fullmäktige, med kontroll för kommunstorlek och tätortsgrad.

	Omsorgsstruktur			
	Kollektiv kommun	Kommun i rörelse	Individuell kommun	Skillnad
Tätortsgrad				
Låg	100	63	47	+ 53
Hög	85	76	35	+ 40
Skillnad	+15	-13	+ 12	
Kommunstorlek				
Liten	100	67	40	+ 60
Stor	86	72	48	+ 38
Skillnad	+ 14	- 5	- 8	

Kommunstorlek: Stor = medianen eller över medianen 16143 inv, Låg = under medianen 16143 inv. Tätortsgrad: Stor = medianen eller över medianen 27 inv/km², Låg = under medianen 27 inv/km². Källa: Bearbetningar av SCB:s officiella statistik.

Studerar vi tabell 3 finner vi, återigen, att det framförallt är omsorgsstruktur som har betydelse för en jämn könsfördelning i fullmäktige. Skillnaden mellan kollektiva och individuella kommuner varierar mellan 38 och 60 procentenheter. När det gäller både kommunstorlek och tätortsgrad är resultaten varken lika starka eller entydiga. Hög tätortsgrad har en negativ inverkan på en jämn könsfördelning i både kollektiva och individuella kommuner medan kommuner i rörelse påverkas positivt av en hög tätortsgrad. Liknande förhållande gäller kommunstorlek. Resultaten överensstämmer därmed med tidigare svensk forskning och den sociogeografiska tesen får inget stöd.

Den politisk-institutionella tesen

Den politisk-institutionella tesen betonar vikten av valsysteemets utformning. Proportionella valsysteem och/eller partilistor anges i litteraturen vara en institutionell ordning som gynnar kvinnors representation. Norris finner till exempel att i majoritetssystem är den genomsnittliga kvinnoandelen 8,3 procent medan den i proportionella valsysteem är 17,3 procent. Skillnaden på 9 procentenheter tas som intäkt för att valsysteemets utformning får betydelse för kvinnorepresentationen (Norris 1996). Under 1980- och 1990-talet är skillnaden mellan den lägsta och högsta andelen kvinnor i fullmäktige cirka 35 procentenheter. Variansen inom ett proportionellt valsysteem, i vilket samtliga partier går till val på partilistor, är således 4

gångar så stor som den varians som finns mellan majoritetsvals-system och proportionella vals-system. Den höga differens som återfinns mellan politiska system som är i det närmaste identiska

tyder på att den institutionella ordningen inte kan vara en så central variabel för att förklara skillnader i kvinnorepresentation.

Tabell 4 Högsta och lägsta andel kvinnor i svenska lokala parlament åren 1982–1994.

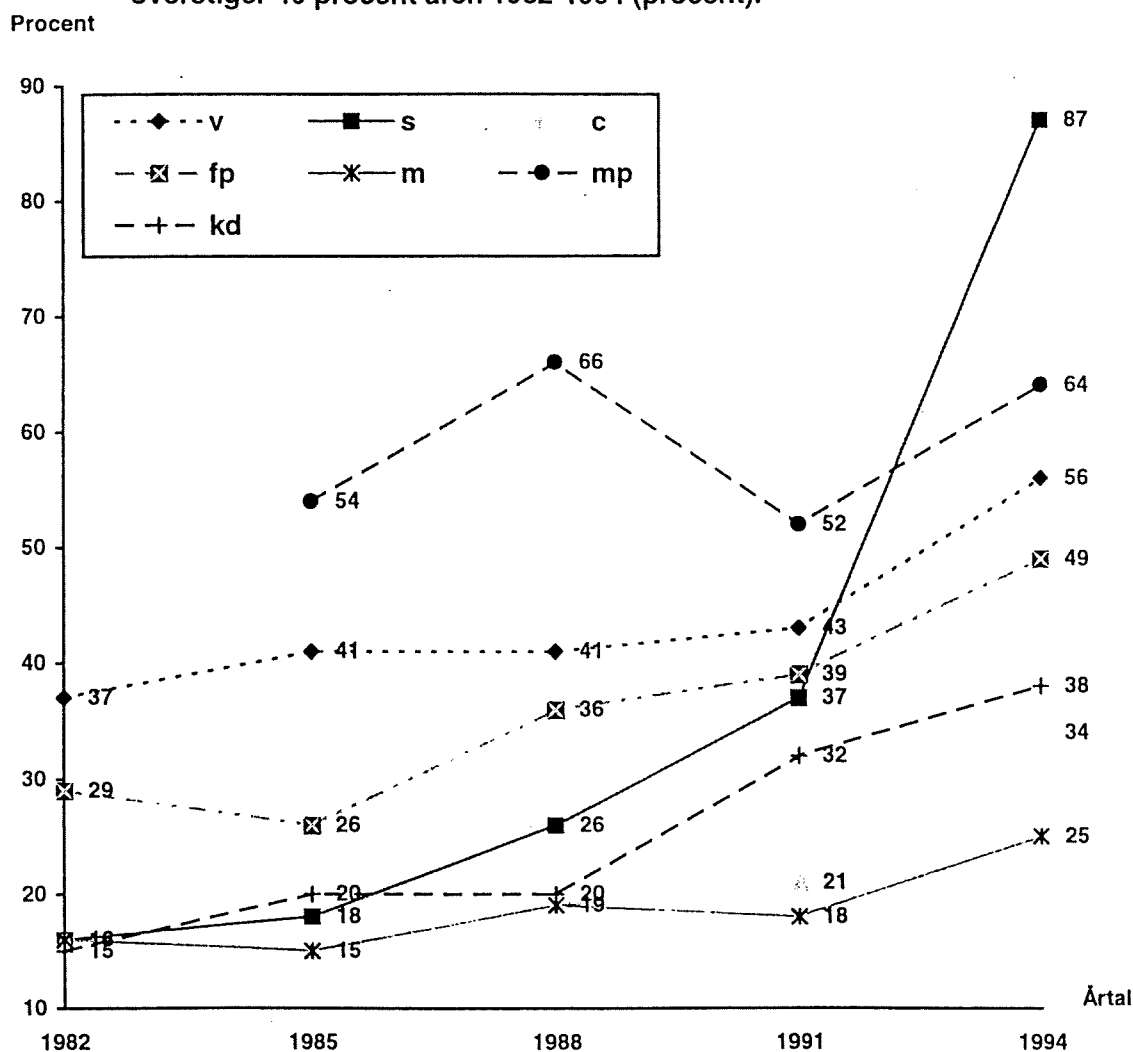
Mandatperiod	Högsta	Lägsta	Skillnad
1982–1984	46	12	+ 34
1985–1987	49	12	+ 37
1988–1990	49	15	+ 35
1991–1993	51	11	+ 40
1994 –	53	22	+ 31

Finns det då någon annan politisk variabel som kan ha betydelse för om en fullmäktigeförsamling uppnår en jämn könsfördelning eller inte? Wängnerud diskuterar i sin studie om tesen att en hög andel vänsterpartier i ett parlament leder till en högre kvinnorepresentation överensstämmer med förhållandena i

den svenska riksdagen. Vi ska nu undersöka om denna tes samt de resultat som presenteras av Wängnerud, och i en tidigare studie av Bergqvist, överensstämmer med förhållandena i de svenska kommunala parlamenten (Bergqvist 1994, Wängnerud 1998).

Diagram 2.

Andel fullmäktige grupper, efter parti, i vilka kvinnorepresentationen överstiger 40 procent åren 1982-1994 (procent).



Studerar vi diagram 2 finner vi att moderaterna, kristdemokraterna, centerpartiet och socialdemokraterna är de fyra partier som, under åren 1982 till 1991, i lägst utsträckning haft en jämn könsfördelning bland ledamöterna i kommunernas fullmäktigeförsamlingar. Socialdemokraterna som definieras som ett vänsterparti har fram till valen 1994 en överrepresentation av män i mellan

70 och 90 procent av kommunerna. När vi här talar om överrepresentation innebär det att männens andel i en socialdemokratisk fullmäktigegrupp överstiger 60 procent². Det är först i och med 1994 års val, då partiet inför kvoterade listor, som socialdemokraterna i flertalet av landets kommuner uppnår en jämn könsfördelning. Resultatet tyder på att en hög andel socialdemokrater i ett

parlament, historiskt inte kan sägas ha inverkat positivt på kvinnorepresentationen. Centerpartiet som i riksdagen under hela 1970- och 1980-talet haft en i jämförelse med övriga partier hög kvinnorepresentation visar i de lokala parlamenten upp en motsatt bild (Bergqvist 1994, Wängnerud 1988). 1994 är det endast i cirka en tredjedel av kommunerna som centerpartiet uppnår en jämn könsfördelning. Moderaterna är det parti som både på riks- och lokalplanet uppvisar den lägsta kvinnorepresentationen. Vänsterpartiet men i ännu högre utsträckning miljöpartiet är de partier som oftare än andra partier uppnår en jämn könsfördelning i de lokala parlamenten. Folkpartiet uppnår oftare, i jämförelse med övriga borgerliga partier, en jämn könsfördelning.

I debatten om jämn könsfördelning på olika områden i samhällslivet har från flera håll hävdats att det är lättare att uppnå en jämn könsfördelning i större än mindre enheter³. Noterbart är därför att de tre partier som i högst utsträckning uppnår en jämn könsfördelning i fullmäktige är de partier som har relativt sett minst antal mandat i full-

mäktige. Av de resultat som hittills presenterats kan vi inte dra slutsatsen att det är de olika partiernas mandatstyrka som är avgörande för kvinnornas andel i parlamentariska församlingar. De mönster som framträder på lokal nivå jämfört med central nivå uppvisar dessutom motstridiga tendenser varför det inte är möjligt att hävda att till exempel vänsterpartier per automatik är positivt för kvinnorepresentationen.

År 1994 uppnår emellertid en hög andel av de socialdemokratiska fullmäktigegrupperna en jämn könsfördelning. I tabell 5 jämförs i vilken utsträckning omsorgsstruktur och vänstermajoritet påverkar könsfördelningen i fullmäktige. Av tabellen kan vi utläsa att både vänstermajoritet och omsorgsstruktur får betydelse för kvinnorepresentationen. Betydelsen av vänstermajoritet är som högst i kollektiva och individuella kommuner medan kommuner i rörelse inte är lika beroende av en vänstermajoritet för att uppnå en jämn könsfördelning. Vi konstaterar därmed, tillfälligtvis, att både vänstermajoritet och omsorgsstruktur får betydelse för kvinnorepresentationen.

Tabell 5. Politisk-institutionella tesen. Andel kollektiva kommuner, kommuner i rörelse och individuella kommuner med en jämn könsfördelning i fullmäktige, med kontroll för partimajoritet och fullmäktigemandat.

Omsorgsstruktur				
	Kollektiv kommun	I rörelse kommun	Individuell kommun	Skillnad
Partimajoritet				
Vänstermajoritet	100	73	65	+ 35
Icke vänstermajoritet	73	63	32	+ 41
Skillnad	+ 27	+ 10	+ 33	
Fullmäktigemandat				
Många	88	71	50	+ 38
Få	86	68	40	+ 46
Skillnad	+ 2	+ 3	+ 10	

Mandat i fullmäktige: Många = medianen eller över medianen 45, Få = under medianen 45. Blockmajoritet: Vänster = v+s, Ickevänster = övriga. Källa: Bearbetningar av SCB:s officiella statistik.

Källa: Bearbetningar av SCB:s officiella statistik.

Inom ramen för den politisk-institutionella tesen har resultat framkommit som tyder på att parlament som väljer fler ledamöter har högre representationsnivå än de som väljer färre (Raaum 1995, Norris 1996). Jämför vi fullmäktigeförsamlingar i Sverige som har många respektive få fullmäktigeplatser finner vi tvärtom tesen att andelen kvinnor är som högst i de fullmäktigeförsamlingar som har få fullmäktigeledamöter.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att moderniseringstesen och den sociogeografiska tesen inte fått något stöd i de analyser som presenterats. Vänstermajoritet visade sig emellertid få betydelse för kvinnorepresentationen då andelen parlament med jämn könsför-

delning ökar om fullmäktiges majoritet består av socialdemokrater och vänsterpartister. Betydelsen av omsorgsstruktur försvinner dock inte, utan den är fortfarande högre än majoritetsförhållanden.

Betydelsen av de oberoende variablerna för kvinnorepresentationen

Ett sätt att närmare undersöka om omsorgsstruktur har någon självständig betydelse för andelen kvinnor i lokala parlament är att göra en flervariabelanalys eller en så kallad multivariat analys. I en regressionsanalys undersöks hur flera oberoende variabler inverkar på en beroende variabel. I regressions-

modellen undersöks vilken förändring som inträffar i den beroende variabeln om en oberoende variabel förändras med en enhet medan alla andra oberoende variabler hålls konstanta. Regres-

sionsanalysen gör det alltså möjligt att undersöka i vilken utsträckning kvinnorepresentationen påverkas av till exempel omsorgsstruktur eller kvinnligt förvärvsarbete.

Tabell 6 Vad förklarar andel kvinnor i fullmäktige?

Bakgrundsfaktorer	Andel kvinnor i fullmäktige
Kvinnligt förvärvsarbete	0,68
Tätortsgrad	- 2,57
Industristruktur	- 0,71
Utbildning	1,58
Vänstermajoritet	4,06
Mandat i fullmäktige	- 0,15
Omsorgsstruktur	4,52
R2	31,3

Ostandardiserade regressionskoefficienter

Beroende variabel

Andel kvinnor i fullmäktige

Procentuell andel kvinnor i fullmäktige

Oberoende variabler

Kvinnligt förvärvsarbete	0 = under medelvärdet	1 = över medelvärdet
Tätortsgrad	0 = under medianen	1 = över medianen
Industristruktur	0 = under medelvärdet	1 = över medelvärdet
Utbildning	0 = under medelvärdet	1 = över medelvärdet
Vänstermajoritet	0 = v och s ej i majoritet	1 = v och s i majoritet
Mandat i fullmäktige	0 = medianen och under 45	1 = över medianen
Omsorgsstruktur	0 = individuell	1 = kollektiv

Studerar vi tabell 6 finner vi att en hög andel kvinnor i förvärvsarbete och en låg andel sysselsatta inom industrin endast ökar kvinnorepresentationen med drygt 0,5 procent. De oberoende variabler som påverkar kvinnorepresentationen mest är omsorgsstruktur och vänstermajoritet. Kvinnorepresentationen stiger med 4,5 procentenheter om vi går från en individuell till en kollektiv kommun och med 4 procent om vi går

från en kommun som inte har vänstermajoritet till en kommun med vänstermajoritet. Studerar vi tabell 6 finner vi att de oberoende variabler som ingår i regressionen tillsammans förklarar cirka en tredjedel av den skillnad i kvinnorepresentation som finns på kommunnivå. Om vi i regressionsanalysen utesluter alla oberoende variabler förutom omsorgsstruktur och majoritetsförhållanden blir den förklarade variansen 29

procent. De ytterligare variablerna tillför alltså nästan ingenting. Vänstermajoritet är således den enda oberoende variabel utöver omsorgsstruktur som påverkar kvinnorepresentationen.

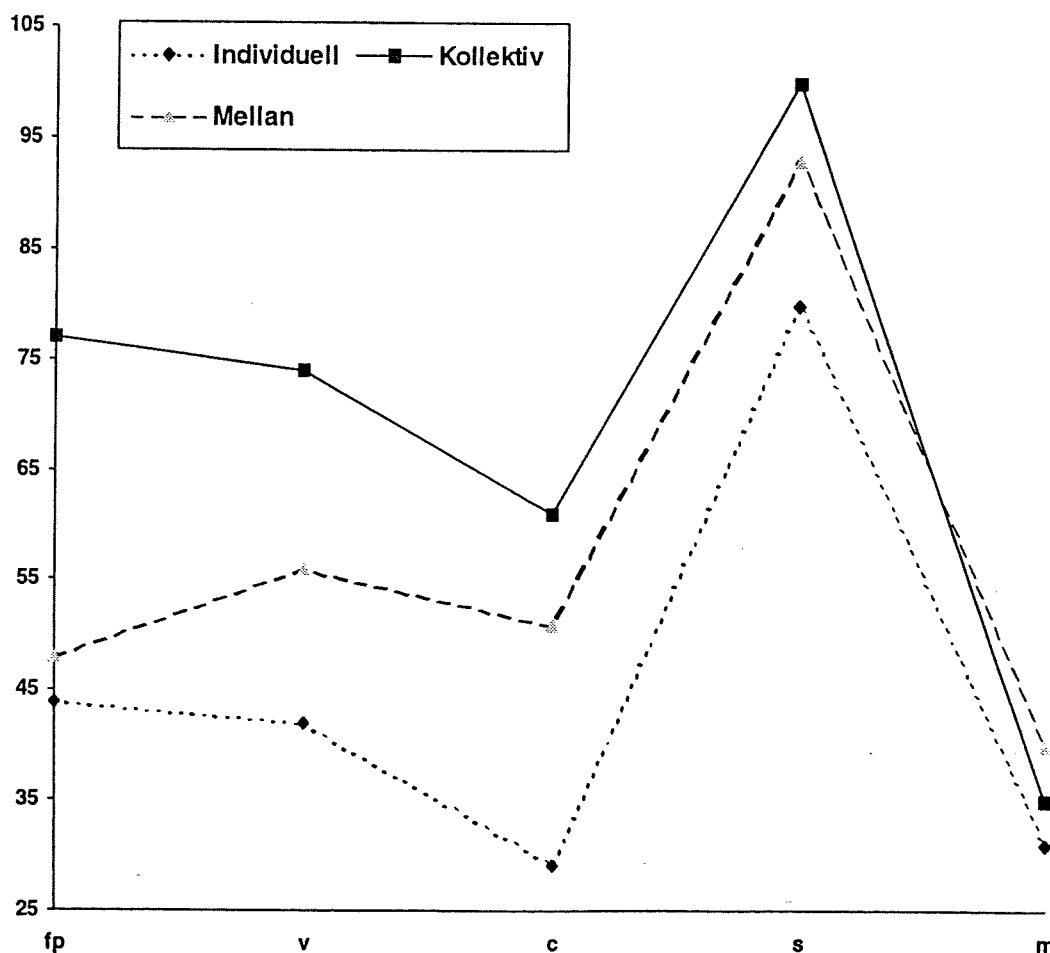
Är det bara vänsterpartier som påverkas av omsorgens organisering?

Vänstermajoritet inverkar positivt på kvinnorepresentationen likaså omsorgs-

struktur. Vi skall därför närmare undersöka om det finns några skillnader när det gäller en jämn könsfördelning på partinivå mellan kommuner som är kollektivt och individuellt organiserade. Kan det vara så att endast vänsterpartier påverkas av omsorgens organisering?

Diagram 3

Kvinnorepresentationen i kommunfullmäktige överstiger 40 procent. Individuella och kollektiva kommuner fördelat efter parti (procent).



Studerar vi diagram 3 finner vi att andelen kommuner med en jämn könsfördelning i fullmäktige bland alla partier är som lägst i de individuella kommunerna och som högst i kollektiva kommuner. Detta gäller samtliga partier oavsett om de är partier som kan definieras som höger- eller vänsterpartier. Kommuner i rörelse placerar sig, vad gäller en jämn könsfördelning, med undantag av moderaterna, mellan dessa båda kommuntyper. Diagrammet visar med stor tydlighet att en kommuns omsorgsstruktur inte bara får betydelse för kvinnorepresentationen i fullmäktige som helhet utan även för kvinnorepresentationen inom respektive partis fullmäktige-grupp. Moderaterna är det enda parti för vilket mönstret inte är lika tydligt. Varför det förhåller sig på detta sätt är med utgångspunkt från den typ av data jag har tillgång till inte helt lätt att uttala sig om. En möjlig förklaring kan vara att partiets inställning i jämställdhetsfrågor är så intensiv att den inte påverkas av strukturella förhållanden. En annan förklaring kan vara att nominerings- och rekryteringsprocessen inom moderaterna skiljer sig från desamma inom övriga partier. I tidigare forskning har det nämligen framkommit att rekryteringsprocessen och nomineringsförfarandet inför fastställandet av listor får betydelse för andelen kvinnor i parlamentariska församlingar (Matland 1995).

Den senaste nomineringsstudien i Sverige genomfördes i anslutning till kommunalvalen 1966 (Barkfeldt med flera 1971). Jag har därför tagit kontakt med de olika partierna för att få en grov bild av hur dagens nomineringsprocesser går till inom respektive parti⁴.

Moderaterna, kristdemokraterna, folkpartiet, centerpartiet och miljöpartiet

använder sig alla av provval vid fastställandet av fullmäktigelistor. I korthet, och i mycket grova drag, går processen till så att en nomineringskommitté sätter upp alla nominerade på en provvalslista. Därefter har alla medlemmar i respektive parti möjlighet att rösta på de personer (hur många varierar) som de önskar skall företräda partiet i fullmäktige. Efter valet rangordnas personerna efter hur många poäng de uppnått. Poängen räknas fram på lite olika sätt men i huvudsak innebär sammanräkningen att man viktar olika placeringar och därefter summerar dem. I alla dessa fem partier har nomineringskommittén möjlighet att ändra den rangordning som blivit resultatet av omröstningen. Förändringar kan vara aktuella om den sociala representativiteten är sned eller om personer som förekommer på listan inte anses företräda partiets politik på ett bra sätt. Moderaterna uppger att de slutliga listorna endast i undantagsfall avviker från provvalet medan både folkpartiet, kristdemokraterna och miljöpartiet uppger att det förekommer förändringar i relation till provvalsresultatet. Nomineringskommittén i folkpartiet justerar provvalsresultaten så att den slutliga listan är varvad. För att uppnå varvade listor i miljöpartiet sätts kvinnor och män upp på separata listor. Representanter tas därefter växelvis från de båda listorna. Listorna antas i moderaterna, folkpartiet, kristdemokraterna och miljöpartiet av ett årsmöte eller liknande. Kristdemokraterna men framförallt moderaterna är de partier som enligt egen utsägo i lägst utsträckning gör förändringar i provvalsresultaten.

I vänsterpartiet och socialdemokratiska arbetarpartiet konstruerar en valberedning, efter nomineringar från medlemmarna, en lista som läggs fram

till omröstning⁵. Valberedningarna skall i sitt arbete följa principen om varannan damernas. I SAP är det arbetarkommunen och inom vänsterpartiet ett medlemsmöte eller liknande som slutligt fastställer listan. Sammanfattningsvis kan vi konstatera att de borgerliga partierna använder någon form av provvals-system medan vänsterpartierna tillämpar ett system med valberedning. Det parti som, enligt egen utsaga, i lägst utsträckning ändrar provvalsresultatet är också det parti som har lägst kvinnorepresentation och det parti för vilket omsorgsstrukturen tycks ha minst betydelse. Några långtgående slutsatser kan dock inte dras. Kvinnorepresentationen i partiernas fullmäktige-grupper i kollektiva och individuella kommuner varierar både inom de partier som använder ett provvalsförfarande och inom de partier som använder valberedning. Endast det faktum att ett parti tillämpar ett provvalsförfarande tycks inte kunna förklara varför ett parti, i detta fall moderaterna, i lägre utsträckning än övriga partier påverkas av omsorgsstrukturen.

Och så var det lönearbete

De resultat som hittills redovisats indikerar att omsorgens organisering har betydelse för könsrelationerna inom området politik likväl som inom området omsorg. Omsorgsstruktur har betydelse för andelen kommuner med jämn könsfördelning i fullmäktige och för könsammansättningen i respektive partis fullmäktige-grupp. Det är mer sannolikt att till exempel en socialdemokratisk eller en folkpartistisk fullmäktige-grupp har en jämn könsfördelning om fullmäktige-grupperna återfinns i en kollektiv kommun än om de återfinns i

en individuell kommun. Vi har nu indikationer som tyder på att omsorgens organisering har betydelse för könsrelationerna inom området omsorg och inom området politik. Hur ser då könsrelationerna inom förvärvsarbetet ut? Är det vanligare att kvinnor i kollektiva kommuner sysselsätts inom områden som traditionellt domineras av män och vice versa. Jag kommer här att visa några inledande resultat som tyder på att så är fallet.

Horisontell arbetsdelning

Sverige är ett av de länder i vilka mäns och kvinnors arbetsområden är starkt segregerade. Inom vissa näringsgrenar återfinns nästan enbart kvinnor och inom andra nästan enbart män.

Jag har för de näringsgrenar där kvinnors andel understiger 40 procent eller överstiger 60 procent undersökt om omsorgens organisering har betydelse för könsammansättningen inom respektive näringsgren. Studerar vi tabell 7 kan vi se ett tydligt mönster. I kollektiva kommuner, inom näringsgrenarna energi och avfall samt byggverksamhet, är det vanligare att andelen anställda kvinnor överstiger medelvärde för Sverige än vad de är i individuella kommuner. Motsvarande förhållande gäller för hälso- och sjukvård, det vill säga män i kollektiva kommuner är i högre utsträckning än vad män i individuella kommuner är anställda inom denna sektor. För jordbrukssektorn där kvinnor i Sverige generellt är få, föreligger däremot inga direkta skillnader mellan kollektiva och individuella kommuner.

Tabell 7 Kvinnor inom olika arbetsområden

	Omsorgsstruktur		
	Kollektiva kommuner	Kommuner i rörelse	Individuella kommuner
Hälso- och sjukvård			
Andel kvinnor överstiger	90		
Procent (medelvärde)	50	53	82
Byggverksamhet			
Andel kvinnor överstiger	7		
Procent (medelvärde)	42	39	33
Energi och avfall			
Andel kvinnor överstiger	13		
Procent (medelvärde)	71	52	36
Jordbruk			
Andel kvinnor överstiger	22		
Procent (medelvärde)	50	51	54

Källa: Bearbetningar av SCB:s officiella statistik.

Vertikal arbetsdelning

Omsorgsverksamheten är kärnan i könsmaktsordningen. Det är därför av särskilt intresse att närmare undersöka om män är verksamma inom dessa områden. Som vi redan har konstaterat är det vanligare att män i kollektiva än i individuella kommuner är verksamma inom hälso- och sjukvårdssektorn. Hur ser det då ut inom barnomsorgen? I Sverige som helhet är drygt 2 procent av de

anställda inom barnomsorgen män. Studerar vi tabell 8 finner vi att det i kollektiva kommuner är mycket vanligare än i individuella att en högre andel än så är verksamma inom barnomsorgen. Vidare finns i nästan alla kollektiva kommuner åtminstone en man anställd inom barnomsorgen medan det i drygt tre av tio individuella kommuner inte finns någon man inom barnverksamheten.

Tabell 8 Män i barnomsorg fördelat efter omsorgsstruktur

Män inom barnomsorg	Omsorgsstruktur			
	Kollektiva kommuner	Kommuner i rörelse	Individuella kommuner	Skillnad
Andelen anställda män inom barnomsorgen överstiger medelvärde (2,5)	46	38	31	+ 15
Minst en man är anställd i barnomsorgen	96	83	67	+ 29
Andelen manliga föreståndare överstiger medelvärde (9,1)	33	39	46	- 13

Källa: Bearbetningar av SCB:s officiella statistik.

Om vi däremot närmare studerar den vertikala arbetsfördelningen finner vi att det i individuella kommuner är vanligare att män arbetar som föreståndare än vad det är i individuella kommuner. Detta förhållande kan tolkas på två sätt. Antingen kan vi se det som ett uttryck för att män kommit in på traditionellt kvinnliga områden, det vill säga vad vi ser är ett tecken på att könsrelationerna utvecklas i positiv riktning. Eller så kan vi se resultatet som ett tecken på att det inom de individuella kommunerna är vanligare med en vertikal arbetsdelning, det vill säga att män om de ger sig in i traditionellt kvinnliga sektorer placeras i ledningen för kvinnor. Om vi jämför individuella kommuner i vilken andelen män inom barnverksamheten är låg medan andelen manliga föreståndare är hög med motsvarande situation i kollektiva kommuner, finner vi att detta förhållande är dubbelt så vanligt i individuella kommuner som i kollektiva. Detta förhållande tyder på att de män som kommer in på traditionellt kvinnliga

områden i individuella kommuner tillskansar sig ledande positioner.

Det finns en könsmaksordning och den är i arbete

Omsorgens organisering har betydelse för könsrelationerna. I samhällen i vilka den samhälleliga organiseringen av omsorg är förlagd utanför äktenskapsinstitutionen i kollektivt lönearbete ser könsrelationerna annorlunda ut än vad de gör i samhällen i vilka omsorgen huvudsakligen utförs inom äktenskapet, i individuellt arbete samt i lönearbete.

Omsorgens organisering har betydelse för; vilken utsträckning män och kvinnor gemensamt utför och ansvarar för obetalt omsorgsarbete, för inställningen till ett ökat manligt deltagande i omsorgsarbete, för kvinnorepresentationen i lokala parlament, för kvinno-representationen i partiernas fullmäktige-grupper, för kvinnors sysselsättning

inom traditionellt manliga näringsgrenar samt för mäns sysselsättning inom traditionellt kvinnliga sektorer. Den enda rimliga slutsatsen är: Den samhällseliga organiseringen av omsorg är avgörande för mäns och kvinnors möjlig-

heter att ta ett gemensamt och lika ansvar för livets alla väsentligheter. Eller med andra ord: det finns en könsmaktordning, den är i arbete och den kan förändras.

¹ Vad som byts arbete - omsorg - kärlek - skapelsekraft är en fråga som de olika författarna har olika uppfattning om. I allas definitioner ingår emellertid omsorg och omsorgsarbete. När jag refererar till det ojämna byte som antas äga rum mellan män och kvinnor kommer jag att benämna det som byts omsorg eller omsorgsarbete.

² Fullmäktigegrupp definieras här som de män och kvinnor som är ordinarie ledamöter i fullmäktige. I verkligheten ingår i denna grupp även ersättare)

³ Wängerd (1998:31) Anför t.ex. att en förklaring till att kvinnorepresentationen var lägre i första än andra kammaren kan vara att antalet ledamöter i första kammaren var färre.

⁴ Den bild av fastställelseprocessen som här presenteras är grov och sammanfattande. Lokala variationer kan förekomma inom alla partier. v: Matti Paananen 1998-08-24, s: Lars Ullander 1998-08-24, mp: Dane Bergmark 1998-08-24, c: Anders Åkesson 1998-08-31, fp: Margareta Forsell 1998-08-26, m: Christian Rockberger 1998-08-24, kd: Anders Broberg 1998-08-26.

⁵ De lokala organisationerna inom socialdemokraterna har möjligheter, om de så själva önskar att använda ett provalsförfarande vid fastställande av fullmäktigelistan.

Referenser

Barkfeldt, Bengt m.fl., 1971

"Partierna nominerar". Stockholm: Almqvist & Wiksell

Barrett, Michellé, 1982

"Kvinnoförtryck. En marxistisk och feministisk analys". Lund: Zenit förlag

Bergqvist, Christina, 1994a

"Mäns makt och kvinnors intressen". Uppsala: Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala, nr 121

Bergqvist, Christina, 1994b

"Kvinnor, män och demokrati". I Björkhem Barbro m.fl. (red) "Rätt att rösta. 1919-1994 så fick kvinnor politiskt inflytande". Stockholm: Gotab

Bradley, Harriet, 1989

"Men's work Women's work. A sociological History of the Sexual division of Labour in Employment". Cambridge: Polity Press

Dahlerup, Drude, 1988

"From a Small to a Large Minority: Women in Scandinavian Politics". Scandinavian Political Studies, 4:275-98

Delphy, Christine, 1984

"Close to home". London: Hutchinson

Delphy, Christine och Diana Leonard, 1992

"Familiar Exploitation: A new Analysis of Marriage in Contemporary Western Societies". Cambridge: Polity Press

Ds A 1986:5

Eisenstein, Zillah, 1979

"Some notes on the Relations of capitalist Patriarchy". I Eisenstein, Z (red) "Capitalist Patriarchy and the Case for Socialist Feminism". London: Monthly Review Press

Eisenstein, Zillah, 1979

"Developing a Theory of Capitalist Patriarchy" i Eisenstein, Z (red) "Capitalist Patriarchy and the Case for Socialist Feminism". London: Monthly Review Press

Hartmann, Heidi, 1979

"Det olyckliga äktenskapet mellan marxism och feminism. För en mer utvecklingsbar förening." i Hillevi Ganetz mfl (red) "Feminism och marxism en förälskelse med förhinder". Stockholm: Arbetarkultur

Hartmann, Heidi, 1979

"Capitalism, Patriarchy, and Job segregation by sex." i Eisenstein, Z (red) "Capitalist Patriarchy and the case for socialist feminism". New York: Monthly Review Press

Hedlund, Gun, 1996

"'Det handlar om prioriteringar'. Kvinnors villkor och intressen i lokal politik".
Högskolan i Örebro: Örebro Studies 14

Ingelhart, Ronald, 1997

"Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic and Political
Change in 43 Societies". New Jersey: Princeton University Press

Johansson, Lennart, 1991

"Caring for the Next of Kin – on Informal Care of the Elderly in Sweden". (Diss.)
Uppsala: Acta Universitatis.

Johansson, Vicki, 1996

"Vem gör vad, när och var? Omsorgens organiseringsformer i kommunerna och
kvinnors och mäns omsorgsarbetsdelning". Stockholm: Publica

Johansson, Vicki, 1997

"Omsorgens organisering och jämlikheten mellan könen". I Jonasdóttir Anna G,
1997 (red). "Styrsystem och jämställdhet. Institutioner i förändring och köns-
maktens framtid". SOU 1997:114

Jónasdóttir, Anna G, 1994

"Why Women are Oppressed". Philadelphia: Temple University Press, 1994

Kanter, Moss R, 1977

"Men and Women of the Corporation". New York: Basic Books

Matland, R, 1995

"How the election system structure has helped women close the representation
gap" i Karvonen I och P. Selle (red). "Women in Nordic Politics. Closing the gap".
Aldershot: Dartmouth

Norris, Pippa, 1996

"Legislative Recruitment". I LeDuc Lawrence, Niemi Richard G & Pippa Norris.
(red). "Comparing Democracies. Elections and Voting in Global Perspective".
London: Sage Publications

Raaum, N, 1995

"Women in local democracy". I Karvonen I och P. Selle (red). "Women in Nordic
Politics. Closing the gap". Aldershot: Dartmouth

Sekretariatet för framtidsstudier, 1983

"Tid för omsorg – slutrapport från projektet omsorgen i samhället". Stockholm:
Liber förlag

Walby, Sylvia, 1986

"Patriarchy at Work. Patriarchal and Capitalist Relations in Employment".
Cambridge: Polity Press

Walby, Sylvia, 1990

"Theorizing Patriarchy". Basil Blackwell: Oxford

Wängnerud. Lena, 1998

"Politikens andra sida. Om kvinnorepresentationen i Sveriges riksdag". Göteborg Studies in Politics 53: Statsvetenskapliga institutionen